

RECENZIJE I PRIKAZI

Marko Dragić

Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

MONOGRAFIJA OVJENČANA BENEŠIĆEVOM NAGRADOM

(Vinko Brešić, „Kritike“, Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 2008., 367 str.)

Vinko Brešić (1952), redoviti je profesor u trajnom zvanju i šef Katedre za Noviju hrvatsku književnost na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Golem je njegov doprinos kroatologiji posebice: književnoj povijesti, književnoj periodici, autobiografijama hrvatskih književnika, hrvatskim putopisima. Pokrenuo je časopis „Nova Croatica“, kojemu je glavnim urednikom. Publicirao je monografije: „Dobriša Cesarić“ (Zagreb, 1984), „Časopisi Milana Marjanovića“ (Zagreb, 1990), „Dragi naš Šenoa“ (Zagreb, 1992), „Autobiographies by Croatian Writers“ (Dubrovnik – Zagreb, 1993), „Novija hrvatska književnost“ (Zagreb, 1994), „Autobiografski Zagreb“ (Zagreb, 1994), „Hrvatski putopisi“ (Zagreb, 1996. i 1997.), „Autobiografije hrvatskih pisaca“ (Zagreb, 1997), „Mila si nam ti jedina/Hrvatsko rodoljubno pjesništvo od Baščanske ploče do danas“ (s Josipom Bratulićem, Stjepanom Damjanovićem i Božidarom Petračom) (Zagreb, 1998), „Knjiga o Virovitici“ (Virovitica, 1999. i 2001.), „Teme novije hrvatske književnosti“ (Zagreb, 2001), „Pjesnici hrvatske moderne“ (Zagreb, 2003), „Slavonska književnost i novi regionalizam“ (Osijek, 2004), „Čitanje časopisa“ (Zagreb, 2005). Brešićevo djelo „Hrvatski književni časopisi 19. stoljeća – studija & bibliografija, 1–5 (Zagreb, 2006. – 2007.)“ nagrađeno je Državnom nagradom za znanost 2007. godine.

Književna kritika je, uz teoriju i povijest književnosti, znanost o književnosti. Kritika baštini svoj naziv od grčke riječi kritika što znači *ocjenjivanje, prosuđivanje*. Ta se znanost prvenstveno bavi prosuđivanjem književnih i znanstvenih djela, upućivanjem u njihove vrijednosti i/ili ukazivanjem na nedostatke. Književna kritika piše se književno-znanstvenim stilom. Njome se određeno djelo preporučuje

ili ne preporučuje čitateljstvu. Paradigmatske su Matoševe riječi: „Kritik je, dakle, impresionist književnosti, kao umjetnik što je impresionist života.“

Među istaknutim sljedbenicima Matoševe kritike bio je Julije Benešić (Ilok, 1883.- Zagreb, 1957.), a po njemu je prije deset godina utemeljena nagrada za najbolje djelo književnih kritika. Jubilarnom, desetoj nagradom, 2009. godine ovjenčana je monografija „Kritike“ Vinka Brešića. U toj je monografiji publicirano četrdeset kritika, uglavnom znanstvenih djela, koje je autor objavljivao od 1998. do 2008. godine.

„Gospođe od pera ili fino skrojeno štivo“ naslov je kritike kojom autor prosuđuje djelo „Ljepša polovica hrvatske književnosti“ Dunje Detoni Dujmić (Zagreb, 1998). Autorica u tome djelu piše o hrvatskim spisateljicama, ali i onim Hrvatima koje su pisale nehrvatskim jezikom. Među „vilama ilirkinjama“ posebno mjesto zauzima Dragojla Jarnević, koja se među prvim Hrvatima snažno zalagala za prava žena. U toj je knjizi riječ i o Adeli Milčinović, (supruzi Andrije Milčinovića koji je dobio otkaz u učiteljskoj službi u Zdencima kod Slavenskoga Broda te su 1925. godine odselili u Ameriku. Adela je bila prijateljica Ivana Meštrovića. U Americi je otvorila „Ured iseljeničkog izaslanstva“ i mnoge je naše ljude koji su propali u Americi besplatno vratila u domovinu. Milčinović je iznimno cijnila i proučavala život i djelo Dragojle Jarnević.) Procvat hrvatskih spisateljica, autorica zahvaljuje Mariji Jurić Zagorki i Ivani Brlić Mažuranić.

„Češko-hrvatske književne veze“ Miroslava Kvapila, Brešić promatra kritikom naslovljenom „Između Praga i Zagreba“, ističući ulogu Praga u razvoju hrvatske inteligencije. Bliske veze između Čeha i Hrvata, prema tradiciji, sežu još od ilirskih vremena kada su ilirski kraljevići Čeh, Leh i Meh htjeli protjerati Rimljane. Međutim, njihova sestra Vilina bila je zaljubljena u rimskoga zapovjednika te mu je otkrila namjeru braće. Saznavši za to braća su je uzidala u toranj u Krapini u kojoj su stolovali. Braća su nakon toga pobjegli na sjever. Čeh je osnovao Češku, Leh – Lešku (Poljsku), a Meh – Mešku (Rusiju). Sjećanje na taj događaj trajno svjedoči „Vilin toranj“ u Krapini. Nakon studentskih prosvjeda i spaljivanja mađarske zastave na Jelačićevu trgu mnogim Hrvatima bilo je zabranjeno studiranje u Hrvatskoj. Neki su otišli u Beč, a neki u Prag. Stjepan Radić je tada mladima poručivao: „Na sveučilište u Prag!“ U Pragu je rođena ideja o osnivanju HNK „Hajduk“. „Neku tajnu vezu“ između češke književnosti, filologije, povijesti i kulture svjedoče hrvatski velikani: Juraj Križanić (poznat i kao otac ruskoga panslavizma), Vatroslav Jagić, Josip Juraj Strossmayer, Franjo Rački, Stjepan Radić, Ivo Vojnović i drugi.

O djelu „Književnost Hrvata u Mađarskoj od 1918. do danas“ nastavnika Odsjeka za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Janusa Pannoniusa u Pečuhu, Brešić piše da je to djelo – relativno opsežno „i dosad uglavnom nepoznati nacionalni književni odvojak (...)“ (37). Nadalje, autor prosuđuje djela: „Mit i Nikola Šop“ Deana Slavića, „Pukotine & druge priče“, „Kockanje sa sudbinom“, „Država Božja“ Ive Brešana,

„Triameron“ Nedjeljka Fabria i dr. „Galović među biserima“ Brešićev je naslov o zbirci „Zeleni oblak“ Frana Galovića, a pod naslovom „Hrvojeva popudbina“ riječ je o ostavštini mladoga, prerano preminuloga, pjesnika, esejista, kritičara Hrvoju Pejakoviću (Zagreb, 1960 – Zagreb, 1996). „Djela Hrvoja Pejakovića I–III“ uredio je akademik Tonko Maroević.

Vinko Brešić je svome kolegi s katedre, Cvjetku Milanji, posvetio tri priloga. Prvi je naslovljen „Knjiga o krugovašima“ u kojemu je riječ o djelu „Hrvatsko pjesništvo od 1950. do 2000., I.“ Cvjetka Milanje. Generaciju od 1950. do 2000. godine, Milanja smatra početkom novoga modernizma. Milanjin metodološki „rad inklinira prema prelasku na scenu označiteljskoga i njegove raznovrsne modalitete – od konkretizma do intermedijalnosti“ (73). Brešić, nadalje ističe, kako se Milanja suočio s problemom egzil-pjesnika, ali je taj problem lako riješio. Međutim, problem bosansko-hercegovačkih hrvatskih književnika, riješio je tako što je tematizirao književnike koji su se afirmirali u matičnoj hrvatskoj književnosti, poput: Anđelka Vuletića i Veselka Koromana, ali ne i Maka Dizdara. „Antipodima i začetnicima“ krugovaša autor smatra sedmoricu pjesnika: Slavka Mihalića, Ivana Slamniga, Antuna Šoljana, Josipa Pupačića, Nikolu Miličevića, Milivoja Slavičeka i Vladu Gotovca. Ta je „Milanjina knjiga uistinu raritet, time izuzetnija i značajnija što tipološki priziva ponajprije jednu od međašnih knjiga u novijoj našoj literaturi o hrvatskoj lirici istoga razdoblja“, navodi Brešić (76).

Autor piše i o knjigama „Hrvatsko pjesništvo od 1950. do 2000., II.“ i „Hrvatsko pjesništvo od 1950. do 2000., III.“ Cvjetka Milanje. U prvoj je riječ o razlogašima, a u drugoj o pitanjašima.

Dva je rada Brešić posvetio djelima, također, svoga kolege s katedre, akademika Miroslava Šicela. Prvi je „Agilnost i dosljednost“, a u njemu je riječ o djelu „Pisci i kritičari, studije i eseji iz hrvatske književnosti“ Miroslava Šicela. To Šicelovo djelo obuhvaća četiri stotine stranica velikoga formata, u kojima je tridesetak priloga razvrstanih u tri bloka, nastalih u pet-šest godina na prijelazu milenija. To je djelo „ujedno poruka koja prožima i progovara iz čitavoga znanstveno-stručnoga opusa jednoga od nesumnjivo najagilnijih naših književnih povjesničara“ (149).

Brešić je drugi rad naslovio „Šicelovo troknjižje“, a u njemu prosuđuje o „Povijesti hrvatske književnosti, I–III“ objavljenoj 2004. – 2005. godini. Prva knjiga naslovljena je „Od Andrije Kačića Miošića do Augusta Šenoa“, druga „Realizam“ i treća „Moderna“. Pišući o toj iznimno važnoj povijesti književnosti, Brešić piše kako valja očekivati i Šicelovo peteroknjižje.

U hrvatskoj povijesti književnosti iznimno mjesto pripada monografiji „Hrvatski književni romantizam“ Dubravka Jelčića.

Vrijedno i korisno Brešićevo štivo sadrže i naslovi: „Prozni abecedarij devedetih“, „Nepoznati Šenoa“, „Pospremanje književne Slavonije“, „Strast i modernost“,

„Živjeti u Požezi“, „Književne toplice“, „Čudo tekstova“, „Poetika skice“, „Lasić i njegovi sugovornici“, „Temeljna i temeljita knjiga“, „Ime sa sadržajem“, „Novi prilog Šenoalogiji“, „Kompandij za australsku Hrvatsku“, „Ako se po jutru dan poznaje“, „Temelji anglofone kroatistike“, „Stamačev vrtal“, „Glumčev obračun s kritikom“.

Značajnu je pozornost autor posvetio antologiji Veselka Koromana „Hrvatska drama Bosne i Hercegovine od Matije Divkovića do danas“. U toj je knjizi dijakronijski uvršteno deset autora drama: Matija Divković, Jakša Kušan, Nikola Šop, Pero Budak, Radovan Marušić, Ivan Kušan, Tomislav Bakarić, Vinko Grubišić, Petar Miloš i Darko Lukić. Knjiga počinje Koromanovim esejom u kojemu je povijesni kontekst počinjući 1217. godinom kada je bio sabor u Azizu i kada je manji broj franjevac stigao u Bosnu i Hum kako bi nastavili misionarski posao njihovih prethodnika, dominikanaca i benediktinaca. U početku su se priklonili glagoljaštvu, ali su postupno u bogoslužje uvodili latinski jezik. Među tim misionarima posebno mjesto pripada sv. Jakovu Markijskom, talijanskom svećeniku, gorljivom misionaru, iznimnom propovjedniku i čudotvorcu. Po predajama on je na katoličanstvo preobratio i znamenitoga fra Anđela Zvizdovića te predzadnjega bosanskoga kralja Tomaša. Svećenici su priređivali i crkvena „prikazanja iz života“, („misteriji, mirakuli“) muke, smrti i uskrsnuća Isusa Krista, uzlazak Njegove Majke Marije kao i ona iz života kršćanskih mučenica i mučenika. Međutim pored vjerske drame u Bosni i Humu od 13. st. prisutna je i svjetovna drama tzv. buffo kazalište. Buffoni su nastupali na dvorovima srednjovjekovnih bosanskih kraljeva, vladara, plemića, ali i pred običnim pukom. Također su putovali i nastupali po Europi. Međutim, taj žanr umjetnosti kao i uopće kulturni život Hrvata u Bosni i Hercegovini nestaje padom Bosanskoga kraljevstva pod osmansku vlast koncem svibnja 1463. godine. Ipak i u iznimno surovim godinama sporadično se pojavljivalo tzv. „ulično kazalište“. Tomu je posebno doprinio „otac hrvatske književnosti u Bosni i Hercegovini“, Matija Divković (1563. – 1631.). Pored njega Koroman navodi još desetak znamenitih bosansko-hercegovačkih franjevaca zaslužnih za očuvanje hrvatske drame u Bosni i Hercegovini za vrijeme osmanske okupacije (1463. – 1878.). Za vrijeme Austro-ugarske okupacije (1878. – 1918.) autor navodi najzaslužnije autore dramskih tekstova među kojima su i Silivije Strahimir Kranjčević, a u njihovim se djelima opaža utjecaj njemačkih dramaturga. Od konca Prvoga svjetskoga rata više je uspješnih dramskih ostvarenja Hrvata u Bosni i Hercegovini, od kojih posebno vrijedi spomenuti Jakšu Kušana, Nikolu Šopa, Verku Škurlu Ilijić, Antu Neimarovića, Radovana Marušića, Petra Miloša, Darka Lukića i druge. Autor navodi da je u razdoblju od 2000. do 2005. napisano oko dvije stotine dramskih tekstova koje je napisalo pedesetak autora. Koroman sumira da je u 20. stoljeću šezdeset pet bosansko-hercegovačkih hrvatskih dramatičara napisalo oko dvije stotine i trideset dramskih djela. Bitno je istaknuti da autor o svakom navedenom dramatičaru daje enciklopedijske podatke. Dakle, taj

„Koromanov uvodni esej daje sažeti pregled pojave i trajanja dramske književnosti na tlu BiH (...)“, piše Brešić na 284. str. Središnji dio Koromanove antologije čine izbori navedenih deset autora drama. Vrstan književnik, dopisni član HAZU-a, izvrstan poznavatelj hrvatske književnosti u Bosni i Hercegovini, Veselko Koroman u tom je dijelu naveo reprezentativna djela (ponegdje ulomke) spomenutih autora. Brešić ističe literarnost kao najvažniju činjenicu. „Tj. ono po čemu se književna djela kao trajna popudbina upisuju u život i duh jednoga ne nužno samo nacionalnoga kolektiva.

I obrnuto, dakako.“ (289)

U kritici „Manje poznata Ivana“ autor piše o djelu „Brodski spomenari Ivane Brlić Mažuranić“ Jasne Ažaman. U toj su knjizi objavljeni rukopisi „Spomenice za vinograd ‘Brlićevac’“. Vatroslav Brlić oženio je osamnaestogodišnju Ivanu Mažuranić, koja je preuzela domaćinstvo, a time i ljetnikovac u Brodskom brdu. Ivana je vodila obiteljske vinogradske knjige kao i zapisnike s obiteljskih proslava Svetoga Vinka, sve do smrti 1937. godine, nekoliko mjeseci prije smrti. U tim je zapisima dragocjen etnografski zapis o proslavama blagdana svetoga Vinka, 22. siječnja. Ivana je pisala i o obredu paljenja vinogradske vatre, proslavi sinove mature, balkanskim ratovima, pudarskim običajima i obredima, pojavi kolere u Srijemu i Bosni. Ta je knjiga „dokument naše građanske kulture i prilog koji potpunije baca svjetlo na ličnost i život Ivane Brlić Mažuranić“, zaključuje Vinko Brešić (294).

U svojoj je monografiji Vinko Brešić kritikama naslovljenim „Čitanje razglednice“ i „Čitanje zavičaja“ progovorio o djelima koja govore o njegovom rodnom zavičaju. Paradigmatska je i nostalgična Brešićeva misao: „Prerano za pamćenje, prekasno za zaborav“. Tom rečenicom završava zadnja kritika/esej u monografiji.

„Kritike“ Vinka Brešića svojevrsna su kronika ponajvažnijih hrvatskih djela publiciranih od 1998. do 2008. godine. Među tim djelima nekoliko je kapitalnih, a među autorima nekoliko je akademika. Autor zaslužuje sve pohvale i zbog integralnog promatranja kroatoloških tema – iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine, europskih zemalja, Australije, Kanade i dr.

Brešićev stil je jasan, jezgrovit, sažet, pregledan i razgovijetan. Njegove rečenice obiluju leksičkim obiljem. Autor se pokazao vrsnim kroatologom te njegove kritike imaju mnoge esejističke elemente. Stoga će „Kritike“ Vinka Brešića dobro doći: kako kroatistima tako i slavistima, kako sveučilišnim profesorima tako i studenticama i studentima. Nedvojbeno je, dakle, Benešićeva nagrada zasluženno dodijeljena izvrsnoj i iznimno važnoj monografiji. I zbog toga sve čestitke zaslužuje Vinko Brešić.